

geographical (market activity of tourist businesses, recreational facilities, recreational and tourist resources, geography tourism) disciplines. Use tables Schulte was a definite step in the development of psycho-pedagogical and mnemonics technologies used in geography. Application Block's table in geographic disciplines considered as part of the trend outlined above. The proposed table of American psychologist John Block your time compared with thermometers. Although it does not measure the temperature, and the person's attention, the primary task she had a, like a thermometer: send a signal of danger. With a simple test to determine whether he is able, who will test to become a driver? The task of containing a table is a sequential search numbers from 10 to 59 (of 50 cells) at a fixed time. The best result is a search when each number of "takes" of 10-20 seconds. In addition, the analysis of strengths and weaknesses adaptation tables Block to the educational process, based on a realization of a number of educational experiments.

Keywords: basic level of resource and recreational frame, Blok table, tables Schulte, World Heritage sites, active learning methods, advantages and disadvantages tables adaptation to training.

<http://doi.org/10.17721/1728-2721.2016.64.3>
УДК 911.3

В. Новикова, канд. геогр. наук, доц.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Черкаси

ІНФРАСТРУКТУРА: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ, ВИДИ, ЗАСТОСУВАННЯ У РЕКРЕАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Зроблено історичний екскурс щодо появи терміну "інфраструктура" та його ствердження у науковій сфері. Виділено два напрями тлумачення поняття інфраструктури та сформульовано його розуміння у другій дефініції. Крім соціальної та виробничої інфраструктури, запропоновано виділяти ще і універсальну. Розроблені структурно-логічні моделі, де відображено місце та види інфраструктури рекреаційної діяльності, продемонстрована структура суспільного виробництва, виявленні зв'язки складових інфраструктури рекреаційної сфери із групами основних видів інфраструктури життєдіяльності суспільства. Деталізована кожна із складових рекреаційної інфраструктури.

Ключові слова: інфраструктура, рекреаційна сфера, інфраструктура рекреаційної діяльності, рекреаційна інфраструктура.

Постановка проблеми. Функціонування будь-якої господарської галузевої системи при виробленні конкретного продукту (товару, послуги), що спирається на певні ресурси ("сировинну базу"), неможливе без наявності необхідної інфраструктури ("матеріально-технічної бази", що допомагає здійснювати саме цей вид діяльності). Через важливість цієї складової при здійсненні будь-якої економічної діяльності, у тому числі і рекреаційної, вважаємо за потрібне більш детально зупинитися на визначенні суті поняття інфраструктури, виділенні її видів, значенні для рекреації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями вивчення поняття "інфраструктура" та виділення її видів займалось чимало як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Переважна більшість досліджень у цьому напрямі стосується матеріального виробництва, хоча слід відмітити ґрунтовний доробок у сфері обслуговування В. Юрківського [4], де суттєва увага приділяється й інфраструктурі. Теоретичні ж основи інфраструктурного забезпечення рекреаційної діяльності у вітчизняній науковій літературі наразі розроблені недостатньо. Незважаючи на нечисленні публікації по окремих складових інфраструктури рекреаційного спрямування (зокрема, готельному господарству, транспорту), фактично відсутні повноцінні дослідження ґрунтового та всебічного висвітлення цієї проблематики. Тому **метою** статті є часткове вирішення питань такого роду.

Виклад основного матеріалу. Ствердження в науці поняття інфраструктури відносять до кінця 1950-х – початку 1960-х років. Сам термін "інфраструктура" (з лат. "infra" – "нижче, під" + "structura" – "будова, розташування") спочатку використовувався у військовому лексиконі та означав комплекс тилових (допоміжних) споруд, які забезпечують дії збройних сил (склади боеприпасів та інших військових матеріалів, ракетні бази, полігони, майданчики для запуску ракет, військові аеродроми та ін.). В економічній літературі цей термін з'явився в працях зарубіжних вчених наприкінці 1940-х років, характеризуючи комплекс галузей, що обслуговують промисловість та сільське господарство (будівництво шосейних доріг, каналів, портів, мостів, аеродромів, складів, енергетичне господарство, залізничний транспорт, зв'язок, водопостачання і каналізація, загальна та

професійна освіта, витрати на науку, охорона здоров'я тощо). З розвитком суспільного поділу праці та посиленням ролі обслуговуючих ланок у 1950-ті роки були опубліковані матеріали Р. Нурксе, П. Розенштейна-Родана, А. Хіршмана, А. Янгсона та ін., де збереглося розуміння інфраструктури як допоміжного утворення, а також робилася спроба обґрунтувати її значення для ефективного функціонування виробництва.

Науковці, які досліджували це питання (О. Алимов, С. Важенин, Н. Вітренко, В. Канін, О. Кочерга, А. Мазаракі, В. Куценко, Н. Плащинський, Ю. Рандалов, Ц. Будаєва, Н. Римашевська, В. Паціорковський, Ж. Тощенко, Б. Хомелянський, А. Шаріпов тощо), розуміють під інфраструктурою загальні умови функціонування матеріального виробництва та ефективного вирішення соціальних проблем, тобто найбільш загальні умови процесу суспільного відтворення. Виникнення окремих елементів інфраструктури пов'язане з розвитком продуктивних сил та поглибленням суспільного поділу праці, коли природні умови виробничої діяльності доповнювалися створеними штучно завдяки реалізації потреби в підготовчо-заклучних процесах та організації обігу виробленого продукту. Поряд із цим для підтримки життєдіяльності суспільства об'єктивною необхідністю виявилася обслуговування його членів. Саме підвищення значущості загальних умов процесу відтворення обумовило появу поняття інфраструктура. Основою виділення інфраструктури в господарському комплексі є її функціональне призначення, що полягає в створенні умов для задоволення широкого кола потреб суспільства, населення, виробництва.

Сучасне розуміння інфраструктури сприймається як комплекс взаємопов'язаних обслуговуючих структур, які складають та/або забезпечують основу для вирішення проблеми (завдання). У науковій літературі термін "інфраструктура" найчастіше тлумачиться у двох таких напрямках: **1)** сукупність галузей, видів діяльності, спеціалізованих на конкретних діях систем у широкому розумінні, які безпосередньо забезпечують умови та процеси діяльності основної системи, маючи підпорядкований, допоміжний характер по відношенню до неї; **2)** матеріально-технічна база, необхідна для функціонування самої спеціалізованої (галузевої) системи [2].

У першому випадку йдеться про взаємовідносини однієї системи з іншими, коли вона виступає основною (головним видом діяльності) і є системи, що допомагають їй здійснювати цю діяльність, обслуговуючи її. Вважаємо за доцільне для означення такої інфраструктури застосовувати термін "інфраструктурні галузі конкретної галузі", маючи на увазі обслуговуючі певний вид діяльності галузі, що самі можуть являти окремі самостійні системи у широкому розумінні, діяльність в яких щодо вироблення конкретної продукції (товарів, послуг) є основною (головним видом діяльності).

При тлумаченні інфраструктури у *другому аспекті* мають на увазі сукупність споруд, будівель, технічних комплексів, інженерних систем і служб, механізмів і машин, обладнання та устаткування, предметів і пристроїв та ін. Інфраструктура у цьому разі виступає складовою будь-якої спеціалізованої (галузевої) системи, без якої неможливо виробництво конкретної продукції (товару або послуги) для задоволення специфічних потреб як кінцевого результату функціонування самої системи [2].

Зважаючи на зазначене, сприймаємо поняття "**інфраструктура**" (будь-якого виду діяльності) у другій дефініції і розуміємо як *сукупність засобів, закладів, споруд, мереж та інших елементів матеріально-технічної бази, що допомагають здійснювати конкретний вид діяльності*.

Інфраструктура має складну внутрішню будову – в ній розрізняють види, частини, ланки, об'єкти. Основою поділу інфраструктури на види є спільне функціональне призначення складових у процесі суспільного відтворення, тобто спрямованість об'єктів на створення умов для задоволення певних виробничих або соціальних потреб.

Здебільшого науковці виділяють два основні види інфраструктури життєдіяльності суспільства: *соціальну*, що використовується соціумом (населенням, людьми, для задоволення власних потреб споживачів), *виробничу* – відповідно виробництвом. Але є інфраструктура, що задовольняє як потреби населення, так і виробничої сфери, тобто суспільства в цілому, тому її можна назвати *універсальною*. Крім того, у кожній галузі існує інфраструктура, притаманна лише цій галузі, застосовується тільки для здійснення конкретного виду діяльності, тобто має свою спеціалізацію, відповідно така інфраструктура – *спеціалізована*. Цю інфраструктуру ми виокремлюємо за галузевим принципом, хоча за своєю суттю окремі її складові можуть входити до складу або соціальної інфраструктури, або виробничої інфраструктури, або до їх об'єднаної групи – універсальної інфраструктури.

На прикладі рекреаційної сфери продемонструємо перетин її інфраструктури з основними видами інфраструктури життєдіяльності суспільства та виділення окремих груп (рис. 1).

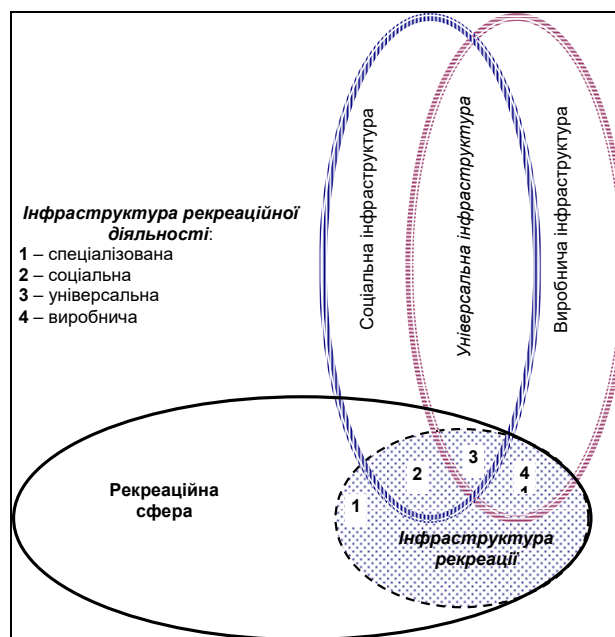

Рис. 1. Місце та види інфраструктури рекреаційної діяльності (В.І. Новикова, 2016)

Із схеми (рис. 1) видно, що інфраструктура рекреаційної сфери перетинається з усіма основними видами інфраструктури життєдіяльності суспільства, тому в її межах утворюються відповідні групи – соціальна інфраструктура рекреаційної діяльності (позначена цифрою 2), універсальна інфраструктура рекреаційної діяльності (позначена цифрою 3), виробнича інфраструктура рекреаційної діяльності (позначена цифрою 4). Виділяється і ще одна група, що відображає спеціалізацію сфери на рекреації, – спеціалізована інфраструктура рекреаційної діяльності (позначена цифрою 1), відносно якої доречно застосування терміну "**рекреаційна інфраструктура**".

Рекреаційна сфера включає всі складові практичної реалізації рекреаційного обслуговування та окреслює межі її застосування. До неї, крім інфраструктури

рекреації (рис. 1), входить вся сукупність рекреаційних ресурсів, рекреантів, рекреаторів, рекреаційних послуг, управлінських структур, допоміжних підприємств, наукових та освітніх установ й організацій, їх діяльність, зв'язки, взаємодія, суміжні галузі та виробництва тощо.

Поняття "рекреаційна сфера" охоплює такі поняття, як "**рекреаційна галузь**" (*галузева складова рекреаційного спрямування господарського комплексу території*), "**рекреаційне господарство**" (*матеріально-технічне забезпечення відповідного обслуговування рекреаційних потреб населення*), "**рекреаційна діяльність**" (*процес відтворення і розвитку фізичних, психічних, духовних та інтелектуальних сил людини, що відбувається поза помешканням її постійного проживання в місцях, які можуть бути використані для цих*

цілей; включає в себе такі форми проведення вільного часу, як туризм, екскурсійна діяльність, санаторно-курортна діяльність, відпочинок).

Рекреаційна сфера, в якій відбувається відновлення та розвиток життєвих сил людини, належить до соціальної сфери у структурі суспільного виробництва, зокрема до виробництва послуг і духовних благ населенню (рис. 2).

Зважаючи на сказане вище, **інфраструктурою рекреаційної діяльності** вважаємо сукупність засобів, закладів, споруд, мереж та інших елементів матеріально-технічної бази, що допомагають здійснювати рекреаційну діяльність. Вона може знаходити-

ся у всіх трьох групах (соціальна, виробнича, універсальна) основних видів інфраструктури життєдіяльності суспільства, але не всі їхні об'єкти застосовуються у рекреаційній сфері, лише певна частина. Спеціалізована інфраструктура рекреаційної діяльності (або рекреаційна інфраструктура), що задіюється тільки у рекреаційній сфері та в інших сферах життєдіяльності суспільства не використовується, представляє собою специфічні види рекреаційного спрямування складових трьох груп основних видів інфраструктури життєдіяльності суспільства (рис. 3).

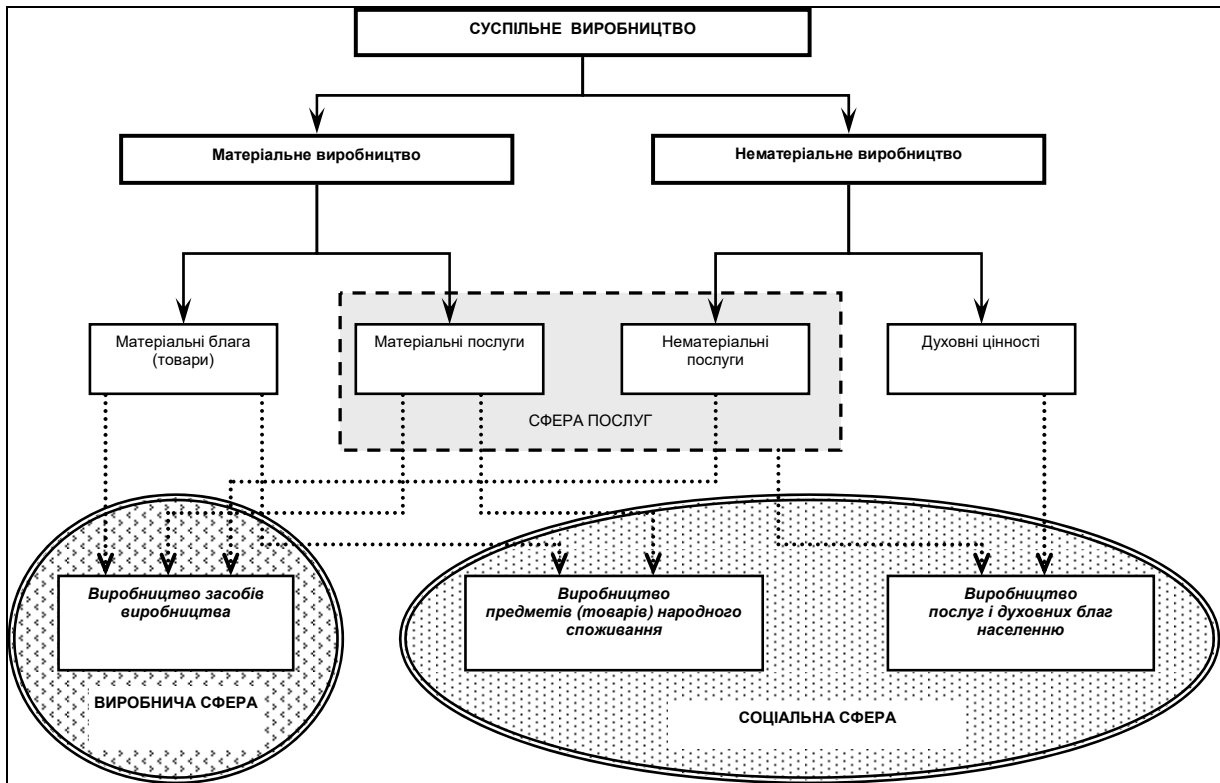

Рис. 2. Структура суспільного виробництва (В.І. Новикова, 2012)

Детальніше розглянемо кожну із складових рекреаційної інфраструктури (спеціалізованої інфраструктури рекреаційної діяльності) (рис. 3).

1. Закладами виробництва та реалізації рекреаційних послуг вважаємо всі підприємства та організації, що обслуговують населення при здійсненні рекреаційної діяльності. В першу чергу до закладів із виробництва та реалізації таких рекреаційних послуг, як туристсько-екскурсійні, відносять: 1) дві групи туристських підприємств-посередників: *туроператорів, турагентів*; 2) продуцентів окремих спеціалізованих послуг, наприклад, *екскурсійні бюро*.

Туристські оператори здійснюють виробництво туристського продукту на основі об'єднання та комбінування чужих (окремих послуг виробників) і власних послуг, його просування та реалізацію. За класичною схемою діяльності туроператор здійснює гуртовий продаж турпродукту туристським агентам-гуртовикам, які розподіляють продукт по районах та регіонах, і продають через місцеві турагентства. Туристське агентство (туристський агент) виконує функції роздрібного продажу туристських послуг і турів споживачу – туристу або корпоративним клієнтам [1]. Екскурсійні бюро, виробляючи специфічну послугу – екскурсію, самостійно її

реалізує або окремим споживачам (екскурсантам, туристам), або туроператорам.

2. Санаторно-курортні заклади, з одного боку, можна віднести до групи засобів розміщення соціальної інфраструктури, зокрема до видів спеціалізованих закладів, з іншого – до групи закладів, підприємств з виробництва послуг виробничої інфраструктури. Поділяємо ці заклади на: 1) *спеціалізовані*, в яких функція санаторно-курортного лікування, профілактики, оздоровлення первинна, основна, базова (санаторій, санаторій-профілакторій, курортна поліклініка, бальнеолікарня, грязелікарня, реабілітаційний центр); 2) *загальнооздоровчі*, де ця функція – вторинна, неосновна, другорядна (пансіонат, будинок відпочинку, база відпочинку).

3. Група "колективні засоби розміщення туристського спрямування" представлена турбазами, наметовими таборами, туристськими хижками, турстоянками, що обслуговують туристські маршрути, будинками рибалок і будинками мисливців, альпіністськими таборами тощо. Сюди можна віднести і садиби сільського (зеленого) туризму.

4. Пасажирські транспортні засоби із наявністю спальних місць за класифікацією ЮНВТО відносяться до спеціалізованих закладів групи засобів розміщення соціальної інфраструктури. Такими засобами

слід вважати туристські поїзди, круїзні лайнери, спеціальні спальні автобуси та ін. Для пересування автодорогами та проживання у подорожі використовують також: 1) *ротель*, дім на колесах, автобудинки (motorhome) – легковий автомобіль, мікроавтобус або автобус, призначений для подорожі та проживання туристів, обладнаний спальнею на кілька місць (від 3 до 6), телевізором, кухнею з плитою, холодильником, туалетом, деякі – ванною; 2) *караван* – спеціальний автомобільний причеп, обладнаний під житлову кімнату з усіма зручностями, буксирується легковим автомобілем або тягачем; 3) *кемпер* (або бастай) – навісний житловий вагончик або великий намет, що складається у навісному спеціальному кузові для легкового автомобіля – пікапі; після доставки автомобілем у кемпінг знімається і встановлюється на підготовлений майданчик.

5. До **обладнання та устаткування рекреаційних територій** можна віднести підйомники для лижників, лижні траси, спеціально розмічені доріжки для дозованої ходьби, біовети, обладнані пляжі та ін.

6. **Туристсько-інформаційні центри (ТІЦ)** – установи, що здійснюють рекламно-інформаційне, науково-методичне обслуговування туристів, організації і підприємств. Ці установи є певним різновидом рекламно-інформаційних служб. Вважаємо, що туристсько-інформаційні центри повинні виконувати, перш за все, рекламно-інформаційну функцію, виступаючи ко-

ординатором запитів і пропозицій на ринку туристських послуг, і науково-методичну функцію, являючи собою концентрацію професійних науково-методичних кадрів. Завдяки саме цій другій функції ТІЦ були б осередками з розробки теоретично правильно вибудованих тематичних туристсько-екскурсійних маршрутів, що в умовах невеликих приватних турфірм зробити неможливо; з формування турпродукту для різних категорій споживачів із врахуванням сучасних технологій і методик, які потім могли б пропонувати на комерційній основі для апробації, здійснення та реалізації зацікавленим туристським підприємствам; з контролю за якістю послуг, які надають рекреаційні (туристські) заклади; з проведення соціологічних і маркетингових досліджень туристів; з організації курсів, стажування, підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів рекреаційної сфери. Туристсько-інформаційні центри за їх значенням на рекреаційному ринку потрібно поділити на національні, регіональні, місцеві (локальні). Вони тоді б виконували свої основні функції відповідно на рівні держави, регіону або конкретного населеного пункту – рекреаційного (туристського) вузла, центра, пункту. Поряд з існуванням туристсько-інформаційних центрів необхідно запровадження мережі туристсько-інформаційних пунктів, які проводитимуть лише рекламно-інформаційну діяльність відносно конкретних рекреаційних (туристських) об'єктів [3].

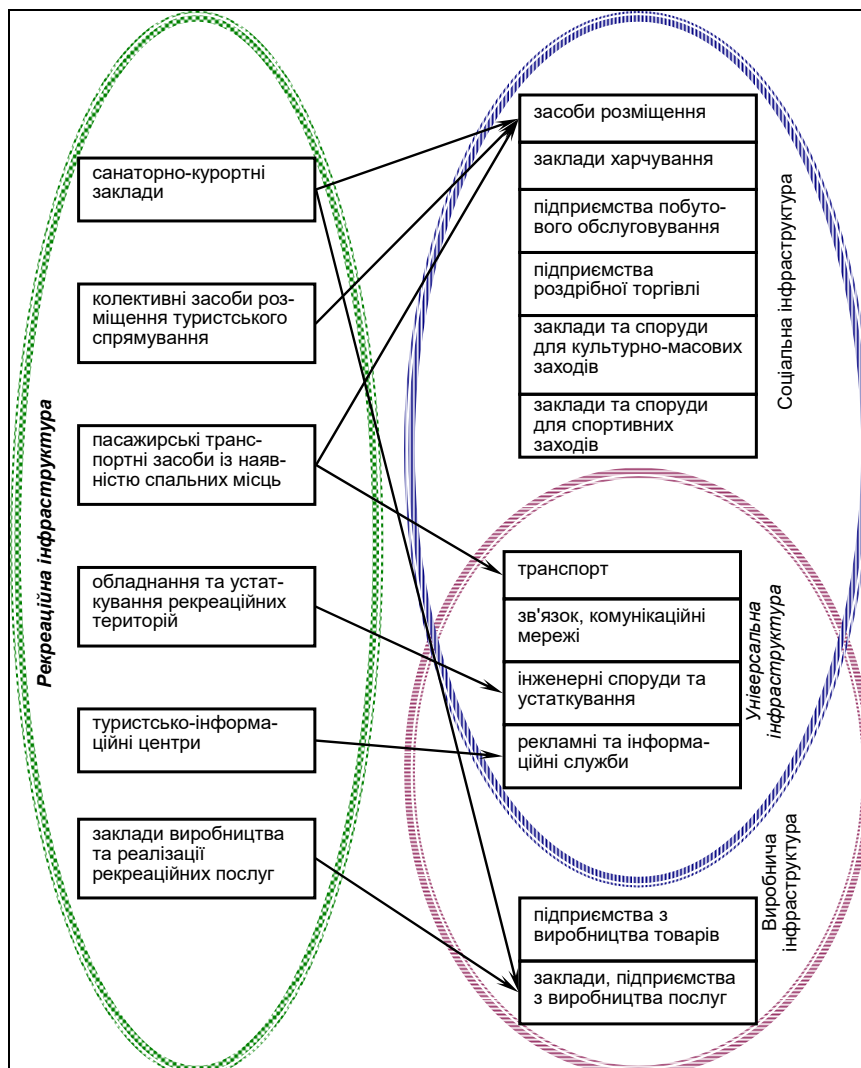

Рис. 3. Віднесення складових інфраструктури рекреаційної сфери до груп основних видів інфраструктури життєдіяльності суспільства (В.І. Новикова, 2015)

Висновки. Прийшовши із військового лексикону, термін "інфраструктура" у 1950-ті роки почав використовуватися у науковій сфері, передусім – економічній літературі. Зараз він сприймається як комплекс взаємопов'язаних обслуговуючих структур, які складають та/або забезпечують основу для вирішення проблеми (завдання) та тлумачиться у двох напрямках. Ми під інфраструктурою (у тому числі і рекреації) розуміємо сукупність засобів, закладів, споруд, мереж та інших елементів матеріально-технічної бази, що допомагають здійснювати конкретний вид діяльності (зокрема рекреаційну діяльність), та поділяємо її на соціальну, виробничу, універсальну, виділяючи окремий вид – спеціалізовану.

Список використаних джерел

1. Мальська М.П. Туристичний бізнес: теорія та практика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / М.П. Мальська, В.В. Худо. – К. : Центр учб. літ-ри, 2007. – 424 с.
2. Новикова В.І. Рекреаційна інфраструктура: суть поняття, види, методи дослідження / В.І. Новикова // Географія в інформаційному суспільстві : зб. наук. праць. У 4-х т. – К. : ВЛГ "Обрії", 2008. – Т. IV. – С. 163–165.
3. Новикова В.І. Туристсько-інформаційні центри як важлива складова інфраструктурного забезпечення рекреаційної діяльності в Україні / В.І. Новикова // Тенденції, проблеми і перспективи розвитку національного ринку туристичних послуг: регіональний аспект : матер. Всеукр. наук. конф. (18–19 листопада 2010 р., м. Київ). – К. : НАУ, 2010. – С. 169–175.
4. Юрковский В.М. География сферы обслуживания : учеб. пособ. / В.М. Юрковский. – К. : УМК ВО, 1989. – 82 с.

Надійшла до редколегії 01.10.16

В. Новикова, канд. геогр. наук, доц.
Черкасский национальный университет имени Богдана Хмельницкого, Черкассы, Украина

ИНФРАСТРУКТУРА: СУЩНОСТЬ ПОНЯТИЯ, ВИДЫ, ИСПОЛЬЗОВАНИЕ В РЕКРЕАЦИОННОЙ СФЕРЕ

Сделан исторический экскурс относительно появления термина "инфраструктура" и его утверждение в научной сфере. Выделено два направления толкования понятия инфраструктуры и сформулировано его понимание во второй дефиниции. Кроме социальной и производственной инфраструктуры, предложено выделять еще и универсальную. Разработаны структурно-логические модели, где отражено место и виды инфраструктуры рекреационной деятельности, продемонстрирована структура общественного производства, выявлены связи составляющих инфраструктуры рекреационной сферы с группами основных видов инфраструктуры жизнедеятельности общества. Детализирована каждая из составляющих рекреационной инфраструктуры.

Ключевые слова: инфраструктура, рекреационная сфера, инфраструктура рекреационной деятельности, рекреационная инфраструктура.

V. Novykova, Candidate of Geographic Sciences, Associate Professor
Cherkasy Bohdan Khmelnytskyi National University, Cherkasy, Ukraine

INFRASTRUCTURE: THE ESSENCE OF THE CONCEPT, ITS TYPES AND APPLICATION IN THE RECREATION SPHERE

The concept of "infrastructure", the history of its emergence and establishing in scientific field are considered. Two directions of "infrastructure" concept interpretation are defined and understanding of its second definition is formulated. In addition to social and production infrastructures it is proposed to distinguish universal one, which is able to satisfy both the needs of population and production sector, that is, society as a whole. According to sectoral criteria it is distinguished specialized infrastructure, that is inherent only to a particular sector and is used only for realization of a particular activity (in the paper it is shown by the example of recreational activities), although its parts may belong to social infrastructure, or industrial infrastructure, or to their joint group – universal infrastructure. By means of modelling it is shown the place of infrastructure in the recreation sphere and its types. It is considered the definition of "recreation sphere" concept, its relationships with the concepts of "recreation sector", "recreational economy" and "recreation activities", as well as its belonging to the social sphere in the structure of social production, which is presented in the form of the model. It is given the author's definition of "recreation activities infrastructure" concept. The structural-logical models showing the place and types of recreation activities infrastructure and structure of public production are developed. It is given the detailed characteristics of each of the recreational infrastructure components: institutions of recreation activities production and realization; health resort institutions; collective accommodation facilities of tourist destinations; equipment of recreational areas; tourist information centres.

Keywords: infrastructure, recreation sphere, recreation activities infrastructure, recreational infrastructure.